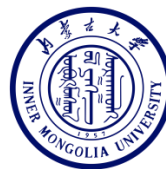

МУИС-ЭЗХ

ӨМИС-МУСХ

**БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Тонгляо аймгийг ядуурлаас ангижруулсан
туршлага түүнд хийсэн дүн шинжилгээ, санал зөвлөмж**

Судлаач:

Б.Цогт-Эрдэнэ

МУИС. ЭЗХ

Утас: 99901175

E-mail: tsogterdene@num.edu.mn

Улаанбаатар хот

2019 он

Хураангуй

Энэхүү судалгааны ажил нь БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Тонгляо аймгийн 2017-2018 онд ядуурлаас ангижруулах талаар явуулсан үйл ажиллагаа болон тус аймгийн зарим аж ахуй нэгж байгууллагуудын ядууралтай тэмцэж байгаа талаар товч өгүүлэх болно. Мөн судалгаандаа Тонгляо аймгийн зарим аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагааг Монгол улсын ижил төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудтай харьцуулах байдлаар оруулсан. Дээрх бүгдээс үндэслэн дүн шинжилгээ болон санал зөвлөмжийг боловсруулав.

Агуулга

Оршил.....	- 4 -
Тонглыо буюу Жирэм аймгийг ядуурлаас ангижруулсан туршлага	- 5 -
Бохирдолтой усаа дахин боловсруулах үйлдвэрүүдийн харьцуулалт	- 9 -
Амьд мал борлуулах захуудын харьцуулалт.....	- 12 -
Ойжуулалтын туршлага.....	- 15 -
Дүгнэлт, санал зөвлөмж.....	- 18 -
Ашигласан материал	- 20 -

Оршил

Юуны өмнө энэхүү судалгааг хийх нөхцөл бололцоогоор хангаж өгсөн Монгол улсын Их сургуулийн Эдийн засгийн хүрээлэнгийн захирал, профессор Х.Цэвэлмаа болон БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Монголыг судлах хүрээлэнгийн хамт олон, тэр дундаа захирал н.Баярмэнд, н.Хөгжилт, н.Алтан багш нарт хувь судлаачийн зүгээс талархал илэрхийлж байна.

Бидний судалгааны баг 2019.06.17-28 хооронд БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Хянган болон Тонгляо аймаг, БНХАУ-ын өмнөд хэсгийн Гүйжөү мужийн Аншун болон Хуйшуй нутагт ядуурлыг арилгах талаар явуулж буй бодлогын хэрэгжилт, үйл ажиллагаа, бүтээн байгуулалтад ажиглалт судалгааны ажил хийсэн билээ.

Энэ ажлын хүрээнд БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Тонгляо аймгийг онцлон ядуурлаас ангижруулж буй арга зам, туршлага, аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагааг баримт, нотолгоо, мэдээлэлд үндэслэн харуулна. Энэ судалгааны ажил нь таван хэсгээс бүрдэх бөгөөд нэгдүгээр хэсэгт, Тонгляо аймгийн ядуурлаас ангижрах талаар хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны тухай өгүүлэх бол хоёрдугаар хэсэгт, Тонгляо хотын бохирдолтой ус дахин боловсруулах аж ахуйн нэгжүүдийг Монгол улсын Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх байгууламжийн нөхцөл байдалтай харьцуулан судалсан. Харин гуравдугаар хэсэгт, Тонгляо аймгийн Шаварт буюу “SheBo Tu Chengfeng” мал аж ахуйн зах болон Монгол улсын амьд мал борлуулах Эмээлт зах цэгүүдийг харьцуулан авч үзлээ. Мөн дөрөвдүгээр хэсэгт, Тонгляо аймгийн ойжуулалтын туршлагын талаар дурдаж, сүүлийн хэсэгт дүгнэлт болон санал зөвлөмжийг тус тус оруулсан.

Энэ судалгааг цаашид салбар бүрийн мэргэжилтнүүд илүү дэлгэрэнгүй, нарийвчлан судалж, сайн туршлагуудыг өөрсдийн онцлогтоо тохируулан авч хэрэгжүүлэх боломжтой гэж харж байна.

Тонгляо буюу Жирэм аймгийг ядуурлаас ангижруулсан туршлага

Тонгляо хот нь ӨМӨЗО-ны зүүн хэсэгт оршдог 59 000 км² нутагтай автономит бүс нутаг бөгөөд хүн ам нь 3.16 сая. Үүнээс 2.2 сая нь хөдөө амьдардаг бөгөөд 1.55 сая нь Монгол үндэстэн байна. Хятад улсын XIII таван жилийн төлөвлөгөө гарснаас хойш Тонгляо хот ядуурлыг бууруулах ажлыг олон төсөл, хөтөлбөрийн дагуу авч хэрэгжүүлсээр ирсэн. Үүний үр дүнд тус хотод ядуу хүмүүсийн тоо 2014 оны эхээр 222,000 байснаас 2018 оны эцэст 27,800 болж буурчээ.

Тонгляо хот нь ард иргэдээ ядуурлаас ангижруулахдаа үндсэн гурван үе шаттай үйл ажиллагаа авч хэрэгжүүлж байна. Нэгдүгээрт, ядуу өрх, түүний нөхцөл байдлын тухай судалгааг маш нарийн гаргаж, өрхүүдийн ядуурлыг бууруулах хөтөлбөрийг төлөвлөн боловсруулж намын ажилтнууд хэлэлцүүлдэг. Үүний дараа хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн эх үүсвэрийн талаар авч үзнэ. 2017-2018 онд Тонгляо хот нь ядуурлыг бууруулах санд 525 сая юаний хөрөнгө оруулалт татсанаас: аж үйлдвэрийн татааст 46.208 сая юань, санхүүжилтийн зээлд 262.23 сая юань, нүүлгэн шилжүүлэх төсөлд 50.39 сая юань, экологийн ядуурлыг бууруулах 2.58 сая юань, боловсролоос үүдэлтэй ядуурлыг бууруулахад 10.56 сая юань, баталгааны доод хэсэг нь 2.48 сая юань, эрүүл мэнд 54.7767 сая юань, нийгмийн ядуурлыг бууруулах 95.244 сая юанийг тус тус хуваарилжээ. Хамгийн сүүлийн шатанд үндсэн үйл ажиллагааг салбар бүрээр гарган нарийвчлан хэрэгжүүлдэг. Салбар бүрт 2017-2018 онд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааг дараах байдлаар сийрүүлэн оруулж байна.

- Ядуурлын онцлог шинж чанарыг авч үзэн ядуурлыг бууруулах үйл ажиллагаа. Энэ хэсэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй, нэн ядуу өрхүүдэд худаг барих, гэр орноо сайжруулах, барилгын ажилд нь дэмжлэг үзүүлэх, өрхийн үйлдвэрлэл эрхлэхэд дэмжлэг үзүүлэн ядуурлаас гаргах үйл ажиллагааг авч хэрэгжүүлсэн.
- Санхүү болон шаардлагатай хөрөнгө оруулалтаар дамжуулан ядуурлыг бууруулах үйл ажиллагаа. Энэ хэсэгт санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх замаар өрхүүдийн үйл ажиллагааг дэмждэг бөгөөд энэ хүрээнд хэд хэдэн төслүүдийг хэрэгжүүлсэн. Жишээлбэл, “2017 онд хүртээмжтэй санхүүг иж бүрэн хамруулах талаар авах арга хэмжээ”, “Өрхийн орлогыг тасралтгүй нэмэгдүүлэхийн тулд ядуурлыг бууруулах, өвөрмөц шинж чанар бүхий салбаруудыг хөгжүүлэх сайн ажил”, “Санхүүгийн ядуурлыг бууруулах, баяжуулах төсөл” гэх мэт чиглэлээр Хөдөө аж ахуйн банктай хамтран ажилласан. Үүний үр дүнд Хөдөө аж ахуйн хоршооны банк, Шуудангийн хадгаламж банк, Өвөрмонгол банк, Баошанг банк зэрэг санхүүгийн байгууллагуудтай хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэн, зээлийн нөхцөл, зээлийн хэрэгцээтэй байгаа бүх өрхөд ядуурлыг бууруулах зорилгоор 50,000 юаниас бага зээлийг олгох болсон.
- Нүүлгэн шилжүүлэн ядуурлаас ангижруулах үйл ажиллагаа. Энэ үйл ажиллагаа нь хүнд, аюултай нөхцөлд амьдарч буй ард иргэдийг амьдрах орчин нөхцөлийг сайжруулан ядуурлаас ангижруулах арга бөгөөд 2017-2018 оны хооронд Хуангхуа Таласуму, Баксианчуан зэрэг хотуудад нийтдээ 815 хүнтэй 237 өрх, 149 хүнтэй 27 өрхийг тус тус нүүлгэн шилжүүлж ядуу

өрхгүй болсон.

- Экологийн ядуурлыг бууруулах үйл ажиллагаа. Энэ үйл ажиллагааны хүрээнд тариалангийн талбайг ой болгон татаас авах, ойгоо хамгаалан түүндээ нөхөн төлбөр авах замаар орлого олох, ойг сайн арчилсан өрхүүдэд жимсний мод тарих замаар орлогоо нэмэгдүүлэн ядуурлаас ангижирч байна.
- Боловсролын ядуурлыг бууруулах бодлогын үйл ажиллагаа. Энэ ажлын хүрээнд ядуу өрхүүдийн хүүхдүүдийг ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн сургууль, их, дээд сургуулиудад суралцахад нь татаас өгөх замаар дэмжиж байна. 2017-2018 оны татаасын хэмжээний хувьд орлого багатай ядууралд өртсөн өрхүүдийн сургуулийн бага ангийн сурагчдад жилд 2,000 юань, ахлах болон дунд сургуулийн сурагчдад жилд 2400 юань, мэргэжлийн дадлага олох оюутнуудад жилд 10,000 юанийн татаас тус тус олгосон. Мөн бакалаврын оюутнууд нэг удаагийн буцалтгүй тусламжийн хэмжээ 40,000 юань, коллежийн оюутнуудад 30,000 юанийн буцалтгүй тусламж олгожээ. 2017 онд ядуу өрхийн 982 бага ангийн сурагч, 418 бага дунд сургуулийн сурагч, 369 ахлах сургуулийн оюутан, коллежийн 252 оюутан, коллежийн шинэ оюутнуудад туслах зорилгоор нийт 10,956,200 юанийн хөрөнгийг боловсролын ядуурлыг бууруулах сангаас санхүүжүүлсэн.
- Ядуурлыг бууруулах бодлогыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа. Энэ хүрээнд 2017 онд 940 өрхийн 1,772 хүнийг хөдөөгийн ядуурлын даатгалд хамруулжээ.
- Ядуурлыг бууруулах эрүүл мэндийн бодлогыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа. Энэ хүрээнд найман үе шаттай үйл ажиллагаа явуулсан. *Нэгдүгээрт*, эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх хүрээнд Боловсрол, спортын товчоо, Вэнгуан товчоо, Залуучуудын холбооны хороо, Эмэгтэйчүүдийн холбоо, Хүнс, эмийн хэрэг эрхлэх газар, аюулгүй ажиллагааны хяналт шалгалтын товчоо болон бусад холбогдох газрууд хамтран ажиллаж, хүмүүсийн эрүүл мэндэд нөлөөлж буй олон төрлийн шалтгааныг танилцуулсан. Мөн эрүүл бус амьдралын хэв маяг, эрүүл бус зан байдлын талаар нарийвчилсан судалгаа хийх, эрүүл мэндийн талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх, амьдралын буруу хэв маягийг устгах, эрүүл амьдралын хэв маягийг хөгжүүлэх, янз бүрийн өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, өвчлөлийг бууруулах зорилгоор олон арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн. *Хоёрдугаарт*, ядуу өрхүүдийн хүмүүсийн урьдчилсан үзлэгт хамруулж, эрүүл мэндийн үзлэгийн карттай болгосон. Оны эхэнд бүх хүмүүсийн мэдээллийг гарган гуравдугаар сараас эхлэн бүх шатны эмнэлгийн байгууллагууд ядууралд нэрвэгдсэн иргэдэд “урьдчилсан үздэг” хийжээ. Төлбөр төлөх эмчилгээний горим нь ядуу өвчтөнүүд эмчилгээний төлбөр хийх шаардлагагүй, эхлээд эмчлүүлж, дараа нь төлбөрийг авах нөхцөлтэй үзлэгт хамруулах руу чиглэсэн. Төрийн эмнэлгүүд ядууралд нэрвэгдсэн өвчтөнүүдээс нийт 8,660 хүнийг эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх, эмнэлгийн эмчилгээний нийт зардал 46.515 сая юань, эмнэлэгт хэвтэх зардал 44,870,700 юаньд хүрсэн. Эмнэлгийн даатгалын нөхөн төлбөр 32,639,500 юань, арилжааны даатгалын нэхэмжлэл нь 7,360,900 юань, иргэний засгийн газрын татаас 4,268,300 юань, буяны тусламж 0.86 сая юань, өвчтөнүүд 1.734.400 юань, хувийн хүний төлбөр нь нийт зардлын 3.73% -ийг эзэлж байна. *Гуравдугаарт*, эмнэлгийн даатгалыг

худалдаж авсан. Ядууралд нэрвэгдсэн өрхүүдэд эрүүл мэндийн даатгалыг даатгалын компани худалдаж авдаг. *Дөрөвдүгээрт*, 2017 онд эрүүл мэндийн үзлэгийг үнэгүй төлбөргүй хийсэн бөгөөд арваннэгдүгээр сарын эцсээр 25245 хүнийг үзлэгт хамруулжээ. Үүний зэрэгцээ ядууралд өртсөн хүн амд цахим карт үүсгэж, ядуусын эрүүл мэндийн байдлыг нарийвчлан тогтоох эрүүл мэндийн цахим бүртгэл хөтлөх болсон. *Тавдугаарт*, ядуу иргэдийн өвчний ангилал болон эмчилгээний зардлаас нь хамааруулан эмчилгээний зардлыг эмнэлгийн даатгал, арилжааны даатгал, иргэний засгийн газрын тусламж болон ядуурлыг бууруулах сангаас гаргадаг. *Зургаадугаарт*, хэвтрийн дэглэмтэй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хорт хавдрын дээд шатанд хэвтэн эмчлүүлж байгаа өвчтөнүүд, өвчний улмаас өөрсдийгөө асарч чадахгүй байгаа бусад хүмүүст эмнэлгээс ор гаргаж өгсөн. Одоогийн байдлаар бүх эрүүл мэндийн байгууллагаар ядуу иргэд эмчлүүлэн эмчилгээний зардал нь 36,000 юаниас дээш гарсан байна. *Долоодугаарт*, өрхийн эмнэлгийн үйл ажиллагааг өргөжүүлсэн. Тосгоны эмч, тариаланчид 2016 онд нийгмийн эрүүл мэндийн өрхийн эмчийн гэрээний үндсэн үйлчилгээг сольж, энэ жил эмнэлгийн эмч, сувилагч, нийгмийн эрүүл мэндийн хамгааллын анхан шатны ажилтнууд болон тосгоны эмч нар 275 хүнийг эмчилгээнд хамруулж, өрхийн эмч нарын 81 багийг байгуулжээ. Үйлчилгээний баг нь үйлчилгээний чанар, үр ашгийг хангах үүднээс файл бүрдүүлж ажилласан. *Наймдугаарт*, ядуу хүмүүсийн эрүүл мэндийн байдлыг нарийвчлан үнэлэх үйл ажиллагааг явуулсан. Энэ нөхцөлд хөдөөгийн бэлчээрийн мал аж ахуй эрхэлдэг ядуу иргэдэд эмнэлгийн болон эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээ үзүүлэх, өвчний улмаас ядуурлаас урьдчилан сэргийлэх, өвчний улмаас ядууралд буцаж орохгүйн тулд "гурван багц" ажлын төлөвлөгөө боловсруулсан. Бүс нутгийн харьяа бүх эмнэлгийн байгууллагууд өрхийн судалгааг хийж, өвчний үзлэг, эрүүл мэндийн үзлэг хийх ажлыг эхлүүлэн, эрүүл мэндийн дэвтэр хөтөлснөөр ядуу хүн бүрийн эрүүл мэндийн байдлыг бүрэн тодорхойлжээ.

- "Оюуны ядуурлыг бууруулах" арга хэмжээ. Оюун санааны түвшинд ядуурлыг бууруулах асуудлыг үр дүнтэй шийдвэрлэхийн тулд Олон нийтийн аюулгүй байдлын товчоо, Иргэний хэргийн товчоо, Шүүхийн товчоо, Аюулгүй байдлын товчооны зэрэг байгууллага нь "Сэтгэлзүйн ядуурлыг бууруулах" төслийг хэрэгжүүлжээ. Энэ төслийн гол зорилго нь хүмүүсийг буруу муу зуршил болох архидалт, мөрийтэй тоглоом, феодалын мухар сүсэг гэх мэт зүйлсийн сөрөг талыг ойлгуулах, хүүхдүүдийн хүмүүжилд ахмад настнуудыг оролцуулж, ёс заншлыг зохион байгуулалттайгаар өвлүүлэн үдээхэд оршдог.

Нийгмийн ядуурлыг бууруулах ажлыг гүйцэтгэх ажлын хүрээнд ядуурлыг бууруулах олон янзын бодлогыг хэрэгжүүлэх үндсэн дээр нийгмийн салбарт ядуурлыг бууруулах ажлыг цогцоор нь сайжруулжээ. Энэ оны эхнээс буяны холбоо болон бусад нийгмийн байгууллагууд нийтдээ 12.5 сая юанийн хөрөнгө босгосноос 3.9 сая юанийг бэлэн мөнгөөр, материалаг байдлаар 8.6 сая юаньтай тэнцэхээр зүйлээр ядуурлаас гарахад тусалсан. 2017 онд 2.756 сая юанийг нийгмийн халамжийн боловсролын төвд, 164 ядуу багш, 558 ядуу оюутанд хандив өгөх, хайр энэрлийн байгууллагатай холбоо барьж 50 бага, дунд сургуульд 3.26 сая юанийн тоног төхөөрөмж, сургалтын хэрэгслийг хандивлахаар болсон. Мөн эрүүл мэнд, ядуурлыг бууруулахад туслах хүрээнд

Нинбо Мэйкан Биотехнологийн ХХК-ийн дэмжлэгтэйгээр 5,2 сая юанийн үнэтэй 15 багц том хэмжээний эмнэлгийн хэрэгслийг долоон эмнэлгийн байгууллагад үнэ төлбөргүй хандивлаж, ядууралд өртсөн өрхүүдийн гол өвчнийг эмчлэх ажилд 2 сая юань зарцуулжээ. Мөн ядуурлыг бууруулах санхүүжилтээр туслахаар Өвөр Монголын банк, Хөдөө аж ахуйн хоршооллын банктай хоёр хамтран нийт 10 сая юанийн хөрөнгө оруулалт босгосноор зээлийн хэмжээ 10 дахин их болж, 100 сая юанд хүрсэн.

Бохирдолтой усаа дахин боловсруулах үйлдвэрүүдийн харьцуулалт

Судалгааны энэхүү хэсэгт Монгол улсын Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх байгууламж, Тонгляо хотын бохирдолтой ус дахин боловсруулах аж ахуйн нэгжүүдийг харьцуулан авч үзсэн.

Тонгляо хотын бохирдолтой ус дахин боловсруулах үйлдвэр. Тонгляо хотын бохирдолтой усыг дахин боловсруулах үйлдвэр нь Тонгляо Мэйхуа Биотехнологийн ХХК бөгөөд 2003 онд байгуулагдсан. Тус компани нь Тонгляо хотын аж үйлдвэрийн бүсэд байрлах бөгөөд 7000 гаруй ажиллагсадтай, 2017 онд нийт 4 тэрбум юаний татвар төлсөн томоохон компани болжээ.

Зураг 2.1 Тонгляо хотын бохирдолтой усыг дахин боловсруулах үйлдвэрийн гадаад байдал

Энэ компани нь биологийн хиймэл бордоо, янз бүрийн хүчлүүд үйлдвэрлэн дэлхийн зах зээлд нийлүүлдэг. Үйлдвэрийн хүчин чадлын хувьд жилд 500,000 тонн MSG, янз бүрийн амин хүчлийн бүтээгдэхүүн 260,000 тонн, гар аргаар хийсэн бүтээгдэхүүн, амтлагч, биохими, тэжээл, эм, бусад олон бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх боломжтой бөгөөд борлуулалтыг хийх томхон үйлдвэрлэлийн кластерийг хөгжүүлсэн. Мөн бүтээгдэхүүнээ Ази, Африк, Европ руу экспортлож, дэлхийн томхон амин хүчил үйлдвэрлэдэг аж үйлдвэрийн нэг болж чаджээ.

2011 оны 4-р сард тус компанийг Өвөр Монголын Өөртөө Засах Орны Ардын засгийн газраас "Өвөр Монголын Өөртөө Засах Орон дахь чанарын менежментийн дэвшилтэт хамтын ажиллагаа"-гаар шагнасан. Мөн БНХАУ-ын Коммунист намын Тонгляо хотын хороо, Хотын захиргаа, Хорчин дүүргийн хороо, дүүргийн засаг захиргаанаас орон нутгийн эдийн засгийн хөгжилд оруулсан хувь нэмрийг үнэлсэн шагнасан. Тус компанийн хувьд шинжлэх ухаан, технологийн дэвшлийг амжилттай ашиглан үйл ажиллагааг явуулж байгаа нь амжилтын үндэс болжээ. Тус аж ахуй нэгжийн өөр нэгэн чухал төсөл нь ус намгархаг газрын паркийн төсөл юм. Энэ төслийн хэрэгжүүлэх байрлал нь Мейтуа хотын

бохир ус цэвэрлэх байгууламжаас баруун өмнө зүгт, Мэйхуа группын зүүн хойд хэсэгт байрладаг. Төслийн нийт хөрөнгө оруулалт 156.607 сая юань болсон. Энэхүү төсөл нь 55 га талбайг хамардаг бөгөөд Жонгшуй шахах станц, Жонгшуй цэвэрлэх өрөө, Жинхэнэ усан сан, Хэт улаан хоолойн үйлдвэрлэлийн сав, Цэвэр усан сан, Зузаан усан сан, Газрын гүний ус намгархаг газар

I, Газрын гадаргуугийн намгархаг газар I, Газрын доорхи намгархаг газар II, Газрын гадаргын намгархаг газар II гэсэн бүтэцтэй.

Ус намгархаг газрын байршил, цэвэрлэх байгууламжийн хэмжээ 50000 м³/д бөгөөд процесс нь "бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн бохир ус → газрын доорх намгархаг газар → газрын доорх намгархаг газар I → гадаргын намгархаг газар II → хиймэл ландшафтын нуур → ус дахин ашиглах систем, ландшафтын ус гэсэн дамжлагаар явагддаг. Паркийн ус нь "Гадаргын усны байгаль орчны чанарын стандарт" (GB3838-2002)-ын усны IV ангиллын стандартад нийцдэг ус гаргана. Энэхүү усыг бордоо болгон ашиглах боломжтой.

Тонглюо Мэйхуа Биотехнологийн ХХК нь сүүлийн арван жилийн турш тасралтгүй үйл ажиллагааг явуулахдаа шинжлэх ухаан, технологийн дэвшлийг үргэлж дагаж мөрдсөн бөгөөд тухайн бүс нутгийн эдийн засгийг хөгжүүлэхэд ихээн хувь нэмэр оруулсаар иржээ. Мөн үйлдвэр нь хамгийн сүүлийн үеийн технологийг нэвтрүүлж, эрэл хайгуул хийж, шинэлэг зүйл бүтээх хөгжлийн үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлдэг. Тус салбарын хувьд хөгжилд тэргүүлэн оролцож шинжлэх ухаан, технологийн шинэчлэл, байгалийн нөөцийг хамгаалах, байгаль орчинд ээлтэй, чанар ба аюулгүй байдал бүхий л талаар анхаарч ажиллаж байна.

Тус компани нь өөрийн үйл ажиллагаагаар нийгэм болон эдийн засагтаа хувь нэмэр оруулахын зэрэгцээ нийгмийн хариуцагаа ухамсарлан ядуурлыг бууруулах үйл ажиллагаанд хэд хэдэн чиглээр оролцожээ. Жишээлбэл, орон нутгийн иргэдэд эрдэнэ шишийн үр үнэгүй тарааж, тарьсных нь дараа тодорхой үнээр худалдан авч орлогыг нь нэмэгдүүлэх, үйлдвэрийн бохирдолтой усаа цэвэрлэн дунд зэргийн ус боловсруулан цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулж, ядуу иргэдийн ажлын байраар ханган, ядуу өрхийн орон сууцны нөхцөлийг сайжруулахад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, ядуу өрхийн сурагчдын сурах нөхцөлийг хангах үүднээс тэтгэлэг өгөх зэргээр ард

иргэдийг ядуурлаас ангижруулж, нийгмийн хариуцлагаа биелүүлж байна. Энэ компанийн хувьд ядуу өрхүүдийн хүүхэд багачууд, залуу үеийнхэнд оруулж байгаа хөрөнгө оруулалт нь урт хугацаанд бүрэн ядуурлаас ангижрах боломжийг олгож байна.

Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх байгууламж. Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх байгууламж нь Ус сувгийн удирдах газрын харьяа нэгж байгууллага юм. Энэ нэгжийн хувьд Улаанбаатар хотоос зайлуулж буй ахуйн болон үйлдвэрийн урьдчилсан цэвэрлэгээ хийгдсэн бохир усыг хүлээн авч механик, биологи цэвэрлэгээний байгууламжаар дамжуулан цэвэршүүлэх үйл ажиллагаа явуулдаг. Тус байгууламж нь 1964 онд Монголын талын даалгаврыг үндэслэн ЗХУ /хуучин нэрээр/-ын “Гидрокоммунводоканал” институтэд боловсруулсан зураг төслийн дагуу хоногт 45000 м³ бохир ус хүлээн авч, механик цэвэрлэгээгээр бохирдлыг 50 хүртэл хувь цэвэршүүлэхээр ашиглалтанд оржээ. Нийслэл хотын хөгжилтэй уялдан 1979, 1986 онуудад өргөтгөл хийж, хоногт 200000 м³ бохир ус хүлээн авч, бохирдлыг 90-92 хувь хүртэл цэвэршүүлэх хүчин чадал бүхий байгууламж болтлоо өргөжин үйл ажиллагаагаа явуулдаг байна.

Одоогийн байдлаар төв цэвэрлэх байгууламж нь 143 ажиллагсадтай, хоногт дунджаар 160-200 мянган ам дөрвөлжин бохир усыг хүлээн авч механик биологийн цэвэрлэгээг хийж, хлор болон хэт ягаан туяагаар халдваргүйжүүлж Туул гол руу нийлүүлж байгаа аж. Мөн бохир ус цэвэрлэгээний арга нь анх төлөвлөснөөс зарчмын хувьд өөрчлөгдөөгүй ч лаг, үлдэцийн боловсруулалт хийх метантенкийн байгууламж төлөвлөгдсөний дагуу баригдаагүйгээс тэдгээрийг боловсруулалтгүйгээр лагийн талбайд байгалийн аргаар хатааж байна. Цэвэрлэх байгууламжийн өргөтгөлөөр газар ашиглалтыг сайжруулах, лаг тунадасны хатаалтын явцыг түргэтгэх зорилгоор лагийн талбайг лаг нягтруулах талбай болгон өөрчилж барьжээ. Механик цэвэрлэгээгээр хог, өөх тос, элс, лагийг бохир уснаас цэвэрлэдэг. Биологи цэвэрлэгээгээр агаар, идэвхит лагийн тусламжтайгаар органик бохирдлыг исэлдүүлэн эрдэсжүүлж, хэт ягаан туяагаар халдваргүйжүүлэх үйл ажиллагаа явуулдаг. Нийт 14.7 га нийлбэр талбай бүхий 44 жижиг талбарт хоногт 600-700 м³ лагийг насосоор шахаж, байгалийн аргаар хатааж, жил бүр 14-15 мянган м³ хатсан лагийг механизмаар бөөгнүүлэн ачиж, автомашинаар зөөж тусгай талбайд хаяна.

Зураг 2.2 Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх байгууламжийг гадаад байдал

Тус хоёр байгууллага нь зарчмын хувьд ижилхэн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллага юм. Иймд харьцуулалт хийх бүрэн боломжтой гэж үзэж байна. Дээрх хоёр байгууллагыг харьцуулан үзэхэд Тонглюо хотын бохирдолтой усыг дахин боловсруулах үйлдвэр нь бие даасан био үйлдвэрлэл, бордоо зэргээр өөрийн орлогыг бүрдүүлж, нийгмийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлэн ядууралтай өрхүүдэд туслалцаа үзүүлсээр байна. Харин Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх байгууламж нь улсын төсвөөр санхүүжин үйл ажиллагаа явуулдаг. Иймд Монгол улсын энэ салбарт ажиллаж байгаа хүмүүсийг Тонглюо хотын бохирдолтой усыг дахин боловсруулах үйлдвэрийн жишээ шиг олон сайн туршлагыг үзүүлж Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх байгууламжийг сайжруулах хэрэгтэй. Ийм тохиолдолд агаарын бохирдол, хөрсний бохирдол, туул голын сав газрын хамгаалал гэсэн олон асуудлыг шийдэх боломж бүрдэх юм.

Амьд мал борлуулах захуудын харьцуулалт

Судалгааны энэхүү хэсэгт Монгол улсын амьд мал борлуулах цэгүүдийн нэг болох Эмээлт зах, мөн Тонглюо аймгийн Шаварт буюу “SheBo Tu Chengfeng” мал аж ахуйн захуудыг харьцуулан авч үзлээ.

“SheBo Tu Chengfeng” Мал аж ахуйн зах

Sheber Tucheng Chengfeng малын худалдааны зах. Sheber Tucheng Chengfeng малын худалдааны зах нь 2001 оны 10-р сард байгуулагдсан бөгөөд 120,000 м² талбай бүхий газартай. 2002 оноос импорт, экспортын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн, зах зээл нь гол төлөв амьд үхэр, бусад малын худалдаа эрхэлдэг худалдааны төв юм. Энэ худалдааны төв өдөр бүр 5000 гаруй фермер брокерууд, 2000 гаруй машинаар 15000 гаруй малыг эргэлтэнд оруулж байна. Мөн 113 хүнийг шууд ажлын байраар хангаж, Шебер Таун хотод малын худалдаа эрхэлдэг 2000 гаруй зуучлагч үйл ажиллагаа явуулж, зах зээлд тулгуурлан логистик, нийтийн хоол, байр, мэдээлэл, санхүү, хууль эрх зүйн үйлчилгээ эрхэлдэг 15 000 гаруй хүнийг ажлын байраар хангадаг. Чэнфэн мал аж ахуйн худалдааны

зах нь Хятадын хойд хэсэгт байрладаг мал аж ахуйн хамгийн нөлөө бүхий захуудын нэг болж, Хятад улсын хамгийн анхны Huangniu буюу Улаан үнээний цахим худалдааны сүлжээг нэвтрүүлж, мэдээллийн солилцоо, цахим төлбөр тооцооны "нэг цэгийн үйлчилгээ"-г байгуулжээ. Зах зээлийн хүрээ нь зүүн хойд муж Тяньжин, Хэбэй, Гуандон, Шинжаан гэх мэт 10 гаруй том хот, 100

гаруй гацаа тосгоныг хамарч, жилд 800000 гаруй толгой мал арилжиж 8 тэрбум юаний эргэлт гүйлгээ хийгдэж байна.

Тус аж ахуйн нэгжийн үндсэн хөрөнгө оруулалт нь 30 сая юань байснаас тухайн аж ахуйн нэгж өөрөө 25 сая юань, Бээжин Монгол тусламжийн сангаас 5 сая юаниар тус тус хөрөнгө оруулсан. "Зах зээлд түшиглэж ядуу айл өрхүүдийн ядуурлыг бууруулах" загварыг хэрэгжүүлснээр 100000-300000 юаниар 10000 гаруй толгой малын тэжээлийн хүчин чадалтай үхэр үржүүлгийн газрыг барьж, ядуу өрхүүдэд үнэгүй үхэр үржүүлгийн газар ашиглуулж байна. Мөн ус, цахилгааны байгууламжтай болгож, мэргэжлийн менежментийн багийг бүрдүүлэн сургалт зохион байгуулж, ядуусыг үхэр үржүүлгийн ажилд мэргэшүүлэн ядуурлаас гаргасан. Ядуу өрхүүд үхэр худалдан авах, үхэр зарж борлуулах ажилд нь тухайн аж ахуйн нэгж байгууллага дэм өгч, ядуу өрхүүдийн нийгмийн хамгааллын асуудлыг нэгдсэн төрийн бодлоготой уялдуулан бүрэн шийджээ.

Хорчин баруун гарын дунд хошууны засаг захиргаа болон Хятад улсын засгийн газар болон Chengfeng малын арилжааны захууд хамтран ажиллаж тусгай санг бий болгож үхэр үржүүлэгчид туслан ядуурлыг бууруулах төслийг амжилттай хэрэгжүүлсээр байна.

2019 онд 200 ядуу өрхийг дэмжиж туслан тус зах зээлээр дамжуулан байнгын орлоготой болгох, орлогыг тогтворжуулах, тогтвортой өсөлтийг хангахаар төлөвлөж байна. Хөрөнгө (үхэр) ашиглах эрсдэлийг үр ашигтай шийдвэрлэхийн тулд ChengFeng малын худалдааны төв нь ядуу өрх бүрт арилжааны дансыг нээн байршуулж, ядуу өрхүүдэд бэлэн мөнгө хэлбэрээр олгохгүй, харин ядуу өрхийн сарын орлогын 30 хувийг бэлэн мөнгө хэлбэрээр

70 хувийг дансанд байршуулан дахин эргэлдүүлэх хэлбэрээр орлогын өсөлтийг дэмжиж байна.

Монгол улсын Улаанбаатар хотын амьд мал борлуулах цэг "Эмээлт зах". Улаанбаатар хотын эмээлт зах нь 2014 онд Сонгино хайрхан дүүргийн Засаг

даргын захирамжаар “МИК Эмээлт” ХХК-ийн хашаанд төвлөрүүлэн "Эмээлт" амьд малын худалдаа, зах нэртэйгээр байгуулж байжээ. Тус компанийн зүгээс хашаа саравчийг нь гаргаж өгөх, мал услах, мал эмнэлгийн итгэмжлэгдсэн лабораториор үйлчлэх, ахуйн хог хаягдлыг өдөр бүр зөөвөрлөж хаях зэргээр шаардлагатай бүхий л үйлчилгээг үзүүлж эхэлсэн.

Тус компанийн зорилго нь Европ стандартын бүрэн автомат махны томоохон үйлдвэр, мал малын гаралтай түүхий эд хадгалах зориулалт бүхий агуулахууд, мэргэжлийн мал эмнэлгийн лаборатори, эсгийний үйлдвэр гээд цогц байгууламж барих зорилготой байжээ. Энд мал болон түүхий эдийн зах үүссэнээс хойш худалдаа үйлчилгээ өргөжин, айл өрх оршин суух бөөгнөрөл үүссэн. Энд иргэд нь нэхий, шир давслах, бой хийх, малын гэдэс өлөн цэвэрлэх зэрэг ажил хийж орлого олдог. Эмээлт захад Увс, Завхан, Говь-Алтай, Баянхонгор, Хөвсгөл, Архангай, Өвөрхангай, Булган аймгаас болон Төв аймгийн ихэнх сумдаас малыг авчирна.

Энэ хоёр захыг харьцуулахад Sheber Tucheng Chengfeng малын худалдааны захын үйл ажиллагаанаас Эмээлт захын үйл ажиллагааг сайжруулахад суралцах зүйл их байна. Үүнд: Монгол улсын хувьд ийм төрлийн бизнес эрхэлж буй хүмүүсийг Sheber Tucheng Chengfeng малын худалдааны захын туршлагатай танилцах, түүнийг судлах боломж олгох, статистик

тоон мэдээллийг гаргадаг болох, цахим худалдааны сүлжээг нэвтрүүлэх, системлэг дэд бүтцийг хөгжүүлэх гэх мэт олон сайн туршлагыг суралцах боломжтой гэж харж байна. Эдгээр сайн туршлагыг мэдсэнээр “Эмээлт” захын үйл ажиллагаа сайжрахаас гадна

тогтвортой, олон ажлын байртай болж, олон хүн тогтмол орлоготой болох боломжтой. Мөн Монгол улсын эдийн засагт эерэг олон нөлөөллийг үзүүлнэ.

Ойжуулалтын туршлага

Судалгааны энэ хэсэгт Хорчиний элсэрхэг талыг ногоон ой болгож буй туршлагыг товч авч үзлээ. Хорчиний элсэрхэг газрын нийт талбай 5.18 сая га, 1970-1990 онд газар нутгийн 80 хувь нь цөлжиж, экологийн байдал ноцтой тэнцвэргүй болсон. Үүнийг

засахын тулд сүүлийн хэдэн жилийн турш хичээнгүйлэн зүтгэсний эцэст 880,000 га цөлжсөн газрыг үр дүнтэй сэргээн, ойн талбай 240,000 га болж нэмэгдсэн. Элсний хяналтын төслийн талбай дахь нэг мөрийн үр тарианы хэмжээ 81 хувь хүртэл, тэжээлийн ургац 50 хувь хүртэл нэмэгджээ. Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд Шар элсэнд цутгасан элсэн шуурга үзэгдэхээ больж, зөвхөн ган, үер гэсэн байгалийн үзэгдлүүдтэй тэмцэх болжээ.

Ойжуулалтыг хийхдээ дараах хэд хэдэн үе шаттай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн:

- Хиймэл ойжуулалт. Цөлжилтийн бүсэд улиас, эсвэл *Pinus sylvestris var* гэх мэт ургамлыг тариалж ойн бүсийг зохиомлоор хийж, элс бэхлэх сүлжээнд карагана, аморфа зэрэг модыг тарьж, үүний дараа бэхэлгээний арга замаар нэмэн ойн өвсийг аажмаар сэргээн тогтвортой экологийн бүлгийг бүрдүүлж байна.
- Хамгаалалтыг хориглох нь. Өвс, байгалийн ой модыг гэмтгээхээс хамгаалж, хашаа, эргүүл гэх мэт арга замаар хамгаалдаг. Ургамлыг анхны сэргээлт хийсний дараа орон нутгийн модны төрлийг бага хэмжээгээр суулгадаг. Доройтсон өвс, байгалийн ойг байгалийн жамаар нөхөн сэргээжээ.
- Өвсийг нисэх онгоцоор тарих. Ой мод тарих нь амаргүй байгаа газарт өвсний үрийг онгоцоор тараан үржил шимгүй элсэнд ургуулах аргыг ашигласан. Мөн ой мод өвс ургамлын байгалийн нөхөн төлжилтийн

ботаник шинж чанарыг тохиромжтой температур, цаг агаарын хур тунадас гэх мэт байгалийн нөхцөлд тохируулан ашиглажээ. Үрийг нь үндэслэж, соёолуулж үржүүлсний дараа ургамлаа элс, элсний нүүдлээс хамгаалж ургуулсан.

- Тариалангийн талбайг ой болгох нь. Тариалангийн зарим газарт салхинаас хамгаалах, салхины хурд бууруулах зорилгоор модыг хоёр эгнээ тарин ургамлын нөхөн сэргээх явцад тусалж байна.
- Мал аж ахуй эрхлэхийг хориглох. Тус бүс нутагт жилийн турш мал бэлчээрлүүлэхийг бүрэн хориглох арга хэмжээг хэрэгжүүлж, тариаланч, малчдад амьдрах арга хэлбэрээ өөрчлөх, бэлчээрийг оновчтойгоор ашиглах боломж олгосон. Үүнд үр тарих, өвс ногоо тарих, малаа хашаалан өсгөх, өвс тэжээлийн ачааллыг үр тариагаар хангаж, өндөр чанартай ургамал тарих гэх мэтийг удирдан чиглэл өгдөг. Тэжээлийн хангамжийг нэмэгдүүлэх, экосистемийн нөхөн сэргээлтийг мал аж ахуйтай хослуулж, тогтвортой хөгжлийг ханган ажиллаж байна.
- Байгалийн нөөцийг хадгалах. Цөлийн онгон ойн экосистем, намгархаг газрын өвслөг экосистемд 17 байгалийн нөөц газрыг тогтоосон бөгөөд энэ нь нийт талбайн 11.8 хувийг эзэлж байна. Мөн ховор, нэн ховордсон зэрлэг амьтан, ургамал, ердийн экосистемийн 90 гаруй хувь нь үр дүнтэй хамгаалагдаж, биологийн олон янз байдлыг хамгаалснаар нийт зүйлийн тоог 709 болгон нэмэгдүүлж чаджээ.

Дээрх арга хэмжээг үр дүнтэй үе шаттай авч хэрэгжүүлснээр Хорчиний шар тал ногоон тал болон өөрчлөгдсөн сайн туршлага байна. Элсэрхэг талыг ойжуулахад цөлийн нөхцөл болон суулгацыг хэрхэн ургуулах вэ гэсэн хоёр асуудалтай тулгарсан. Энэ асуудлыг шийдэхийн тулд ургамлын үндэс, усаар ханган тэжээлийн ойжуулалт, цооног ойжуулах, гүн нүхэнд тарих зэрэг аргыг ашигласан байна. Аж ахуйн нэгжүүдийг цөлийн горимоор ойжуулах ажлыг гурван жилийн хугацаанд ажиллуулж, амьд ургамлын тоонд хамааруулах бэлэн мөнгөөр орлогыг өсгөсөн. Мөн ойжуулсан талбайд мал бэлчээрлүүлэхийг хориглон ядуу өрхүүдээр ой модыг хамгаалуулах зорилгоор ажилд авч, ажлын байр гарган ойн менежментийг авч хэрэгжүүлсэн. Харин суулгацын асуудлыг шийдэхдээ орон нутгийн онцлогт тохирсон модны ургамал тариалж, мөн суулгацыг ихээр үржүүлснээр суулгац худалдаж авах хөрөнгийг хэмнэж чадсан.

Ойжуулалт хийх явцдаа олон ажлын байрыг гарган ард иргэдийг ядуурлаас ангижруулсан. Ойжуулах үйл явцад ард иргэдийг татан оруулж орлогыг нэмэгдүүлэх, суулгац тариалж орлого олох, Элсний албаны байгаль хамгаалагчид болох, ойгоос мод боловсруулах ажилд орох гэх мэт олон ажлын байр үүсэж, ард иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлж чаджээ.

Ойжуулалт нэмэгдсэнээр фермер, малчин хүмүүс тогтвортой орлоготой болох боломж бүрдэж байна. Жишээлбэл, тариалангийн талбайг ой, зүлэг болгоход фермерүүд үхрийн аж ахуйг хөгжүүлэн, тэжээлийн материалын баазтай болж, усан сангийн аж ахуй, нядалгаа, боловсруулалт, борлуулалтыг нэгтгэсэн үйлдвэрлэлийн сүлжээ үүссэн.

Мөн ой, жимсний үйлдвэрлэлийг ихээр хөгжүүлж байна. Том жимсний 2000 га, Wujiao Maple тосны 2000 га, ой модны нэгдсэн 4,667 га талбайд 12,000 тариаланч, малчид ажилтай болж, 2.97 сая гаруй долларын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсэн.

Өөр нэгэн үйл ажиллагаа нь Хятадын эмийн ургамлын үйлдвэрийг дэмжиж буй байдал юм. Сатай нь монгол, хятадын янз бүрийн эмийн ургамлын тариалалтад тохиромжтой газар бөгөөд 33 334 га талбайд ургамлын гаралтай эмийн түүхий эдийг тарьж ургац хурааж авсаар байна.

Мөн ойжуулалтаа ашиглан экотуризмыг хөгжүүлж байна. Үүнийг хийхдээ уламжлалт тосгон байшин, экологийн аялал жуулчлал, амралт, спорт, эрүүл мэндийн үйлчилгээ зэргийг нэгтгэсэн хөдөөгийн үзэсгэлэнт аялал жуулчлалыг хөгжүүлэн ийм үйл ажиллагаанд ядуу иргэдийг их хэмжээгээр татан оролцуулдаг болсон.

Дүгнэлт, санал зөвлөмж

Энэхүү судалгааг хийх явцдаа дараах хэдэн дүгнэлтэд хүрч байна. Үүнд:

- БНХАУ нь ядууралтай тэмцэхдээ хамгийн түрүүнд тухайн бүс нутаг, хүн амын онцлог, газарзүйн байршлын давуу болон сул талууд, дэд бүтцийн хөгжил, хүмүүсийн чадвар гэх мэт олон талаас нь судалгааг маш сайн хийж байна. Үүний дараа тухайн үйл ажиллагаанд шаардах санхүү мөнгөний асуудлыг авч үздэг. Үүний нэг жишээ болох Тонгляо аймгийн хувьд ард иргэдээ ядуурлаас ангижруулахдаа ядуу өрх, түүний нөхцөл байдлын судалгааг нарийвчлан гаргах, хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн эх үүсвэрийн зохистой хувилбарыг санал болгон хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагаа бүрийг тодорхой авч хэрэгжүүлэх гэсэн гурван үе шаттай явагдаж байна.
- Тонгляо аймгийн хувьд 2017-2018 оны хугацаанд ядуурлаас ангижруулах үйл ажиллагааг авч хэрэгжүүлэх явцад бүхий л ард иргэдийн эрүүлийг хамгаалах тогтолцоог бүрэн бүрдүүлж чадсан нь маш сайн туршлага юм.
- Өөр нэгэн сайхан туршлага бол дэлхий нийтийн асуудал болж буй экологи болон ядуурал гэсэн хоёр хүнд асуудлыг элсэн талыг ойжуулах аргаар нэгэн зэрэг шийдэж чадаж байна.
- Тонгляо хотын бохирдолтой усыг дахин боловсруулах үйлдвэр нь өөрөө ашигтай ажилладаг дэлхийн зах зээлд танигдсан компани ч гэсэн нийгмийн өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлагаа бүрэн ухамсарлан Хятад улсын ядууралтай тэмцэж байгаа нь суралцах сайн жишээ болохоор байна.
- Тонгляо аймгийн Шаварт буюу “SheBo Tu Chengfeng” мал аж ахуйн зах нь үхэр борлуулах нэгдсэн төвтэй болсноор олон ажлын байрыг үүсгэж, хүмүүсийг тогтвортой орлогын эх үүсвэртэй болгож чадсан. Мөн ядуурлаас ангижруулах хөтөлбөрийн хүрээнд ядуу өрхүүд үхэр худалдан авах, үхэр зарж борлуулах ажилд нь тухайн аж ахуйн нэгж дэм өгч, ядуурлаас ангижруулж байгаа нь суралцах хэрэгтэй сайн туршлага болжээ.

БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Тонгляо аймгийг ядуурлаас ангижирч буй арга замыг судлан дараах хэдэн санал, зөвлөмжийг гаргаж болохоор байна. Үүнд:

- БНХАУ нь ядуурлаас богино хугацаанд ангижирахдаа маш олон сайн туршлагыг хэрэглэсэн. Иймд судлаач бидний хувьд илүү гүнзгийрүүлэн судалж, урт хугацааны нөлөөллийг тооцон үзэх хэрэгтэй байна.
- БНХАУ нь ард иргэдээ ядуурлаас ангижруулахдаа төрийн болон хувийн хэвшлийн олон байгууллагуудыг татан оролцуулдаг сайн туршлага олон байна. Үүний тулд тухайн байгууллагын үйл ажиллагааны сайн туршлагыг илүү дэлгэрэнгүй мэдэх хэрэгтэй. Тонгляо хотын бохирдолтой усыг дахин боловсруулах үйлдвэрийн үйл ажиллагааг Улаанбаатар хотын төв цэвэрлэх

байгууламжийн албан хаагчид очиж үзэх хэрэгтэй. Үүний үр дүнд эдийн засгийн үр өгөөж, нийгэм дэх эерэг нөлөөллийг таньж мэдэх боломжтой.

- Тонгляо аймгийн Шаварт буюу “SheBo Tu Chengfeng” мал аж ахуйн захыг Монгол улсын Эмээлт захын ажилчдад үзүүлэх хэрэгтэй. Үүний үр дүнд тухайн аж ахуй нэгжийн үйл ажиллагаа сайжирч орлого нь нэмэгдэнэ. Мөн илүү олон ажлын байр ялгаатайгаар үүсэж, бага орлоготой иргэдийн орлого нэмэгдэх бүрэн боломжтой юм.

Хорчиний элсэрхэг талыг ногоон ой болгож буй туршлагыг Монгол улсын ойжуулах төслийг хэрэгжүүлж буй хувь хүн болон албан байгууллагууд хэрэгжүүлж буй туршлагын цар хүрээг тэлэх хэрэгтэй. Монгол улсын хувьд илүү богино хугацаанд цөлжилтийн эсрэг арга хэмжээг оновчтой авч хэрэгжүүлэх сайн талтай.

Ашигласан материал

- Тонглюо хотын 2017 онд ядуурлыг бууруулах талаар хийсэн ажлын тойм, 2018 оны төлөвлөгөө
- Тонглюо хотын 2018 онд ядуурлыг бууруулах талаар хийсэн ажлын хураангуй, 2019 оны ажлын үндсэн чиглэл
- “Экологийн нөхөн сэргээлт нь ядуурлыг бууруулах” төслийн танилцуулга Өвөр Монголын орны Хорчин зүүн гарын хошуу практик туршлага
- Kezuo Houqiu ядуурлаас ангижруулж буй мэдээний тэргүүлэх материалууд
- Хорчины дүүргийн бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн судалгааны товч танилцуулга
- Ядуурлыг бууруулах инновацийн аж үйлдвэрийг ядууралтай тэмцэхэд ашиглах нь, Өвөр Монголын өөртөө засах мужийн Тонглюа хот, Кэзуожонг баннер дахь ядуурлыг бууруулах туршлага.
- “Экологийн нөхөн сэргээлт нь ядуурлыг бууруулахад тусална” Өвөр Монголын өөртөө засах мужийн Тонглюа хотын туршлага
- Shebo Tucheng Chengfeng мал аж ахуйн худалдааны захын ядуурлыг бууруулах загварын товч танилцуулга
- Туул голын сав газрын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө боловсруулахад зориулсан судалгааны эмхэтгэл
- Ус сувгийн удирдах газрын дарга Ц.Төрхүүтэй ярилцлага.
- Монгол Улсын Засгийн газар. 2014. Улаанбаатар хотыг 2020 он хүртэл хөгжүүлэх Ерөнхий төлөвлөгөөний тодотгол, 2030 он хүртэлх хөгжлийн чиг хандлага: Олон нийтэд танилцуулах ерөнхий тойм.
- Г.Энхтуяа. (2011). Мах судлал
- Монгол Улсын Засгийн газар. (2006, 7 26). Махны тогтвортой хангамжийг бүрдүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай. Улаанбаатар, Монгол.
- Food Industry. (2012, 2 9). Монгол Улсын Хүнсний үйлдвэрлэлийн хөгжлийн чиг хандлага. Retrieved 04 11, 2014, from <http://www.fim-must.com/2012/02/blog->

■

- Нацагдорж Л. Ойн үрийн чанарын уур амьсгалын нөхцлийн үнэлгээ. Ойн үрийн төв лабораторит хийсэн сибирь шинэс, эгэл нарсны үрийн чанарын шинжилгээ. УБ.2012, х. 79-97

E

R

L

I

N

K

"

h

t

t